

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розкриваються методичні засади формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва у майбутніх учителів музики початкової школи. Виділено основні концептуальні положення, на яких ґрунтується цей процес. Запропоновано принципи та педагогічні умови необхідні й достатні для його ефективності.

Ключові слова: *досвід ціннісного ставлення до музичного мистецтва, педагогічні умови, принципи, формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва*

Пошук нових шляхів і методів підготовки майбутніх фахівців є відображенням основних тенденцій процесу реформування, що здійснюється у системі педагогічної освіти. В умовах сьогодення перед вищою школою постає необхідність оновлення методик розвитку особистості, де пріоритетного значення набуває становлення особистісних якостей студентів, оцінно-вибіркової позиції щодо явищ дійсності й мистецтва. У цьому плані актуальною є проблема формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва у майбутніх учителів музики початкової школи. Звернення до цієї проблеми зумовлено також вимогами суспільства до підвищення загальної культури підростаючого покоління, розвитку їх духовності, моральності, здатності до осягнення та втілення загальнолюдських цінностей у власній професійній діяльності.

Проблема формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва є складною, багатогранною та торкається багатьох важливих питань, що хвилювали й хвилюють дослідників різних часів. Про це свідчить велика кількість досліджень у цьому напрямку. Так, у філософському аспекті її розглядали Аристотель, Ю. Борев, Г. Гегель, В. Джеймс, І. Зязюн, В. Іванов, М. Каган, Н. Крилова, Л. Столович, І. Шитов та інші. Психологічний аспект висвітлений у працях, присвячених дослідженню

суб'єктивного досвіду особистості, його взаємозв'язку з рефлексивними процесами та діяльністю, ролі досвіду у структурі особистості (І. Бех, Л. Виготський, К. Платонов, К. Роджерс, С. Рубінштейн та інші). Істотним внеском у розв'язання означеної проблеми стали педагогічні погляди Ш. Амонашвілі, О. Вербицької, Дж. Дьюї, В. Серикова, В. Сухомлинського, К. Ушинського, І. Якиманської та інших.

У сфері музичної педагогіки проблема формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва розглядалась крізь призму питань, які стосуються розвитку музичної культури особистості, формування ціннісних орієнтацій студентів у царині музичного мистецтва, залучення майбутніх учителів до сприймання, творення й оцінки музичних явищ (Е. Абдулін, Л. Арчажникова, В. Дряпіка, Т. Завадська, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, Г. Шевченко, О. Щолокова та інші). Цінними є праці, у яких розглядаються питання музичної підготовки майбутніх учителів початкових класів і музики (І. Арановська, С. Барановська, В. Мішедченко, Л. Кожевнікова, О. Рябініна, С. Чабан, О. Хижна та інші). Однак, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, на якості музичної освіти фахівців початкової школи позначається відсутність методики, спрямованої на формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва як сутнісної якості особистості майбутнього вчителя.

Мета статті полягає у висвітленні методичних засад формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва у майбутніх учителів музики початкової школи.

Досвід є особливою формою освоєння світу, що відображає специфіку діяльності до якої залучається людина. Науковці характеризують цей багатоаспектний феномен як специфічне утворення зі складною структурою, що відіграє значну роль у становленні й розвитку особистості. Особливість досвіду полягає у зумовленості особистісними особливостями його носія (потребами, інтересами, орієнтаціями, способами мислення, ставленням до світу й самого себе тощо).

Ураховуючи багатогранність підходів, під досвідом ціннісного ставлення до музичного мистецтва ми розуміємо сутнісну якість особистості, що охоплює враження, знання і вміння, які є результатом здійснення музично-творчої діяльності, спрямованої на пошук і втілення музичних цінностей. Специфіка означеного феномену виявляється у його змістовому наповненні, що пов'язується із ціннісними знаннями й уявленнями, ціннісними переживаннями, здатністю виявляти, підтримувати і втілювати цінності у музичній діяльності.

Здійснення наукового аналізу досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва як естетичного, психологічного та педагогічного феномену, сприяло виявленню основних структурних компонентів, у яких відображаються його специфічні особливості. При цьому методологічними основами дослідження було визначено: а) філософські положення щодо феномену досвіду як основи пізнання дійсності, природи художнього пізнання; б) теорії розвитку особистості, психологічні аспекти досвіду; в) положення музикознавчої науки щодо музичної діяльності як творчого процесу, діалектичного взаємозв'язку соціального й особистісного у процесі творення, виконання і сприймання музики.

Сутність виділених методологічних основ розкривається в наступних положеннях:

- розвиток людини як особистості зумовлюється її досвідом (К. Роджерс);

- досвід є не тільки передумовою певної діяльності, але й її результатом (І. Зязюн);

- до досвіду слід підходити як до динамічного явища, а не як до незмінної якості (Дж. Дьюї);

- досвід ціннісного ставлення до музичного мистецтва є сутнісною якістю особистості, що відображає її загальний і естетичний розвиток, та є основою взаємодії з естетичними цінностями (Л. Столович);

- основою формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва є музично-творча діяльність (Є. Назайкінський);

- формування досвіду ціннісного ставлення визначається співвіднесеністю музичних творів до потреб особистості й супроводжується впливом на її емоційну сферу, яка сприяє визначенню значущості музичних явищ (Г. Падалка).

Аналіз загальнонаукових уявлень щодо значення і функцій досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва дав змогу визначити основні напрямки формування означеної якості у студентів. Зокрема, ми спиралися на рівневу структуру естетичного ставлення, розроблену Н.Криловою, у якій, на нашу думку, відображена загальна тенденція руху формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва. Так, *інформаційний* рівень пов'язується із накопиченням інформації про об'єкт та його оцінку; *ціннісно-орієнтаційний* характеризує вияв потреб, інтересу і цілей діяльності, а також того, заради чого людина оцінює інформацію; *нормативно-регулятивний* забезпечує співвідношення власної мисленнєвої та практичної діяльності з діючими у суспільстві естетичними нормами і критеріями оцінки; *предметно-практичний* визначає реалізацію естетичного ставлення у вигляді вербальної поведінки, творчої діяльності або спілкування з мистецтвом [3, с. 49].

З іншого боку, враховувалися висновки І.Зязюна щодо дотримання таких вимог при формуванні естетичного досвіду:

- об'єкт має бути знайомий людині (тобто вона повинна знати хоча б у загальних рисах його суть, значення і властивості);

- він повинен мати для реципієнта безпосередній або опосередкований життєвий інтерес;

- необхідно, щоб через нього кожна людина могла пов'язати власне життя із життям всього суспільства [2, с. 32].

Ці положення в цілому відображають логіку формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва, яка полягає у накопиченні

музичних вражень, засвоєнні музично-теоретичних знань щодо музичного мистецтва, активізації рефлексивних процесів під час спілкування з ним, вираженні набутого досвіду у музично-творчій діяльності. Звідси, визначено три основні напрямки. Перший – передбачає розширення музичного тезаурусу, накопичення та узагальнення музичних вражень студентів. Другий напрям полягає в активізації внутрішніх сил особистості, спрямованих на переживання й осмислення музичних цінностей. Третій – у забезпеченні реалізації набутих знань, умінь та ставлень у самостійній музично-творчій діяльності.

Необхідно враховувати, що визначення цих напрямків є умовним, оскільки формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва – це цілісний процес, що передбачає безпосереднє включення особистості до активної музичної діяльності, активізацію творчого потенціалу, здатності до сприймання музичних цінностей. Він зумовлюється наявністю відповідних знань і умінь, розвиненістю музичних потреб, інтересів, смаків та ідеалів. Разом з тим, цей процес має динамічний характер, оскільки поглиблення, збагачення й трансформація відповідного досвіду відбувається при кожному спілкуванні з музичними творами.

На підставі аналізу наукових досліджень, присвячених проблемам музичної освіти майбутніх учителів, визначено основні принципи на яких ґрунтується процес формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва. Так, ми виходили з того, що цей процес є процесом динамічним. Він потребує не тільки накопичення нових знань, умінь і переживань, але й їх трансформацію, доповнення, осмислення, реалізацію. Ці окремі складові вимагають знаходження особистості ”безпосередньо на місці дії”, відображають не тільки її знання, але й спосіб їх отримання. У той час, як майбутній учитель включається у музичну діяльність, на основі якої здійснюється пізнання художнього світу, названі дії відбуваються постійно, безперервно змінюючи один одного. Тому успішність процесу формування довіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва забезпечується

реалізацією принципу безперервності набуття досвіду, який передбачає, поєднання кожного його нового елемента з попереднім.

Наступним принципом, на який слід спиратися у формуванні досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва, є опора на життєвий і художній досвід особистості. Його визначення зумовлено тим, що підготовку майбутніх учителів музики слід розглядати не як новий етап у їхньому музичному розвитку, а як такий, що включає в себе минулі спілкування з музикою. Цей аспект підкреслює те, що у процесі навчання викладач має спиратися на вже набутий досвід студента, відштовхуватись від нього, розвивати, інтерпретувати та включати у навчально-виховний процес. Тільки у такому випадку можна говорити про особистісну значущість пізнання явищ музичного мистецтва.

Принцип обов'язковості гедоністичного ефекту передбачає збереження естетичного враження від музичного твору, що є основою освоєння художніх цінностей. Як підкреслює Г.Падалка, часто у вузах поза увагою викладачів залишається важлива функція музичного мистецтва – нести радість людині від спілкування з прекрасним. "Нерідко забувається, – пише вчена, – що наполеглива праця – це важливий, необхідний, але тільки засіб сходження на мистецькі вершини, де має панувати вільне, нічим не скуте і не обмежене почуття радості від художнього пізнання, насолоди від зустрічі з прекрасними образами, від можливості наблизитись і доторкнутися до Краси" [4, с. 24].

Одним із важливих принципів формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва є принцип єдності емоційного і свідомого, що забезпечує цілісність пізнання музичних явищ. Як стверджує Г.Падалка: "Сприймання, оцінювання і творення мистецтва в навчальному процесі не можуть відбуватися плідно, якщо не передбачають взаємодії раціональних і почуттєвих аспектів психічного життя учнів" [4, с. 79].

Принцип активності і самостійності студентів передбачає залучення до безпосередньої музично-творчої діяльності, використання у навчанні

проблемних методів; задіянні усіх психічних процесів, які сприяють активізації пізнання музики.

Важливу роль у процесі формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва відіграє створення особливих стосунків між викладачем і студентом. Як підкреслював К.Роджерс, виникнення сприятливої атмосфери, що ґрунтується на визнанні цінності індивіда, відсутності зовнішньої оцінки, спрямовує особистість на саморозвиток та самовдосконалення. ”Якщо створити певний тип стосунків з іншою людиною, вона знайде у собі здатність використати їх для свого розвитку, що викличе зміни і розвиток її особистості”, – наголошував він [5, с. 75]. Тому формування відповідного досвіду у майбутніх учителів музики ґрунтується на принципі педагогічної взаємодії.

Окрім принципів, нами визначено педагогічні умови формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва, а саме:

- педагогічне керування процесом формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва;
- розвиток музичного сприймання як основи ціннісного ставлення до музичного мистецтва;
- стимулювання оцінної діяльності студентів;
- формування мотивації спілкування з музикою.

Педагогічне керування процесом формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва передбачає здійснення цілеспрямованих впливів на особистість студента та його діяльність, створення низки завдань, які сприяють досягненню мети керування. Воно включає педагогічне прогнозування, яке пов’язане з передбаченням музичного розвитку студента та результатів його навчальної діяльності; прийняття педагогічних рішень, вибору методів впливу на студентів; оцінку і контроль результатів музично-виховної діяльності студента; коригування, яке може здійснюватись у формі попередження відхилень у цьому процесі шляхом внесення відповідних змін.

Формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва неможливе без включення студентів до музичної діяльності. Однак, самого факту слухання музичного твору чи його формального виконання недостатньо. Необхідно, щоб студенти вміли глибоко переживати та осмислювати музичне мистецтво, виявляти власне ставлення до нього. Тому наступною умовою є розвиток музичного сприймання студентів як основи ціннісного ставлення до музичного мистецтва.

Усвідомлення суб'єктивної та об'єктивної значущості конкретного музичного твору здійснюється завдяки оцінній діяльності, у якій органічно поєднуються емоційні та раціональні елементи музичного пізнання. Як підкреслював Є.Назайкінський: "Оцінна діяльність є ланкою, яка об'єднує мисленнєві, перцептивні і комунікативні дії слухача, і тому об'єднує під своєю егідою усвідомлені елементи слухацької поведінки" [1, с. 210]. Завдяки оцінці визначається, якою мірою і які грані потреб задовольняє музичний твір, внаслідок чого він характеризується як художня цінність. Тому наступна умова формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва, що зумовлює розвиток естетичного смаку, потреб, ціннісних орієнтацій – стимулювання оцінної діяльності студентів.

Від сформованості мотивації спілкування з музикою залежить здатність особистості до співтворчості, співпереживання, осмислення власної життєвої позиції, прагнення до оволодіння досвідом ціннісного ставлення до дійсності, втіленого композитором у музичних творах. При цьому слід враховувати те, які мотиви музичної діяльності студентів є домінуючими. Якщо в особистості переважають внутрішні мотиви, говорять про сформованість внутрішньої мотивації. Іншого значення набуває спонукання ззовні. У такому разі мотиви носять короткочасний характер і припиняють свою дію за відсутності відповідних спонукальних сил. Нерідко спостерігається формування негативної мотивації, коли активність особистості зумовлюється загрозою санкцій, прагненням уникнути неприємностей і покарання. Зважаючи на ці особливості, завдання викладача

полягає у тому, щоб сформувати саме внутрішню мотивацію спілкування з музичним мистецтвом.

Отже, методичні засади формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва у майбутніх учителів музики початкової школи визначають такі концептуальні положення:

- досвід є інтегрованою якістю, що характеризує розвиток людини як особистості та визначає її підготовленість до певного виду діяльності. У ньому діалектично поєднуються соціальне й особистісне, раціональне, чуттєве та практичне;

- досвід ціннісного ставлення до музичного мистецтва як сутнісна якість особистості зумовлюється її загальним та естетичним розвитком. Він є частиною життєвого досвіду людини, у якому відображається результат її взаємодії з музикою;

- формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва є складним процесом, який полягає у набутті музичних вражень, накопиченні інформації щодо музичного мистецтва; розвитку здатності до переживання значущості музичних творів, їх осмислення; реалізації набутих знань, умінь, емоційних станів у музичній діяльності та спілкуванні;

- основою формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва є музично-творча діяльність особистості.

Формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва ґрунтується на принципах: безперервності набуття досвіду; єдності емоційного і свідомого; обов'язковості гедоністичного ефекту; активності і самостійності; опори на життєвий та художній досвід студентів; педагогічної взаємодії. А також передбачає створення необхідних педагогічних умов, серед яких: педагогічне керування процесом формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва; розвиток музичного сприймання як основи ціннісного ставлення до музичних творів; стимулювання оцінної діяльності студентів; формування мотивації спілкування з музикою.

Література:

1. Восприятие музыки : сб. статей [Текст] / ред.-сост. В.Н. Максимов. – М. : Музыка, 1980. – 256 с.
2. Зязюн І.А. Естетичний досвід особи [Текст] / І.А. Зязюн. – К. : Вища школа, 1976. – 176 с.
3. Крылова Н.Б. Эстетическое отношение: содержание и функции [Текст] / Н.Б. Крылова. – М. : Знание, 1980. – 64 с.
4. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва [Текст] (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г.М.Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
5. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека – [общ. ред. и предисл. Е.И. Исениной] / К.Р. Роджерс. – М. : Издательская группа Прогресс, Универс, 1994. – 480 с.

Vergunova V.S.

METHODOLOGICAL BASIS OF FORMING FUTURE PRIMARY SCHOOL AND MUSIC TEACHERS' EXPERIENCE OF VALUE-MOTIVATED ATTITUDE TOWARD MUSIC ART

The article describes the main results of study on the forming experience of value-motivated attitude toward music art. Reveals the problem and its solving, teaching conditions and methods of forming future primary school and music teachers' experience of value-motivated attitude toward music art.

Keywords: *experience of value-motivated attitude toward music art, pedagogical conditions, of forming experience of value-motivated attitude toward music art*

Вергунова В.С.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ЗАСАДЫ ФОРМИРОВАНИЯ ОПЫТА ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ К МУЗЫКАЛЬНОМУ ИСКУССТВУ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

В статье раскрываются методические засады формирования опыта ценностного отношения к музыкальному искусству у будущих учителей музыки начальных классов. Выделены основные концептуальные положения, на которых основывается этот процесс. Предложено принципы и педагогические условия, необходимые для его эффективности.

Ключевые слова: *опыт ценностного отношения к музыкальному искусству, педагогические условия, принципы, формирование опыта ценностного отношения к музыкальному искусству*